

Prentbriefkaarten van de Schouwse duinen uit 1910

FRANS BEEKMAN

Deze bijdrage gaat in op de prentbriefkaart als bron voor historisch-geografisch onderzoek. Als voorbeeld gebruiken we daarbij een set van zeven prentbriefkaarten waar steeds een oude man met pet op staat. De foto's zijn gemaakt in het grote duingebied ten westen van Haamstede.

De oudste poststempel van 1917 op een van de kaarten brengt ons naar de begintijd van het toerisme op het afgelegen Schouwen-Duiveland. De bezoekers wandelden graag in de natuur en de 'ansichtkaart' werd gekocht als vakantiegroet en herinnering. Het combineren van een foto en een briefkaart was voor het eerst toegepast in Duitsland aan het einde van de 19e eeuw en beleefde in de eerste decennia van de 20e eeuw een grote bloeitijd (Haverkate, 1987-1993). We geven nu eerst een beschrijving van de set kaarten waar de oude Jan Bom (1838-1920) met zwart zijden pet op staat. Daarna wordt de datering en de betekenis van de kaarten voor het duinonderzoek behandeld¹.

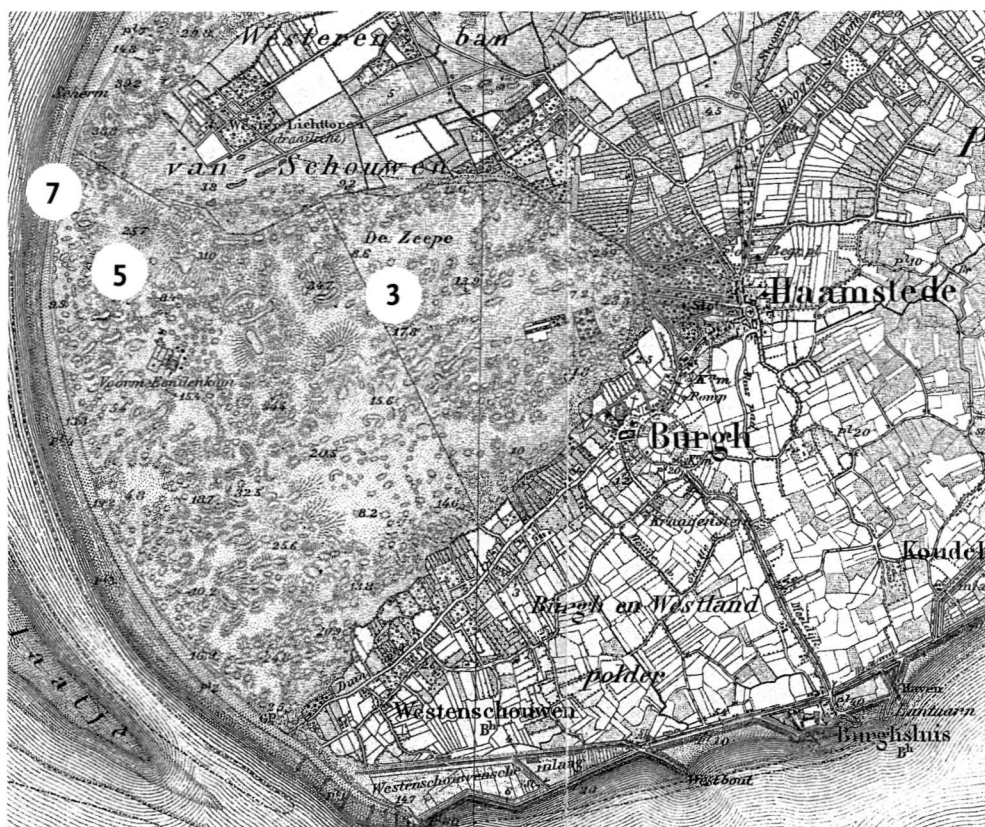
De Schouwse duinfoto's met Jan Bom laten het volgende zien:

- 1 Zandgat aan de Moolweg achter het bos van Slot Haamstede.
- 2 Torenpad bij de boerderij Groenewoud in Haamstede.

- 3 Einde Zeepevallei op de grens met de Domaniale duinen.
- 4 Noordelijk deel Domaniale duinen met zicht op de binnenduinen bij de vuurtoren West-Schouwen.
- 5 Grote duinvallei in de Domaniale duinen noordelijk van de voormalige eendenkooi.
- 6 Hoger deel van de grote duinvallei in de Domaniale duinen.
- 7 Suikergat zuidwestelijk van de vuurtoren West-Schouwen.

Nadere informatie is te vinden in een artikel in het tijdschrift Buiten (Bins, 1911, pp. 103-106). De schrijver vertelt dat het duingebied doel van zijn uitstapje was en dat hij werd rondgeleid door de hoteleigenaar Jan Bom, die vaker aan 'vreemdelingen' de omgeving liet zien. Net als veel bewoners van westelijk Schouwen bezat hij een scheepskijker om te kijken naar langsvarende driebesters.

Bins maakte met zijn reflexcamera de foto's bij het artikel (de nummers 3, 5 en 7).

Het westelijke deel van Schouwen. Fragment topografische kaart 1:50.000, 42 w/o, uitgegeven in 1923 met de locatie van de prentbriefkaarten.

De ontwikkelde glasplaten werden later door boekhandelaar S. Ochtman in Zierikzee gebruikt voor de uitgave van prentbriefkaarten. Gelet op de nummers op deze kaarten zijn de foto's 4 tot en met 7 zeker achter elkaar genomen. De nummers 1 en 2 zijn mogelijk een andere keer gemaakt. Een van de aan Bom gestuurde foto's is door Bins zelf gedateerd 1 oktober 1910 en de trip is dus waarschijnlijk in september van dat

jaar gemaakt. Aanleiding was een rapport over de duinen gemaakt in opdracht van de Nederlandsche Heidemij². Dit rapport was geschreven op aandringen van burgemeester Bolle van Haamstede, die zich ongerust maakte over de enorme verstuiwingen in zijn gemeente. Het was ook niet het laatste rapport over deze kwestie, die na de septemberstorm van 1911 in een stroomversnelling zou komen.

Bins haalde in zijn artikel vrijwel letterlijk het rapport van Koel aan, zoals: *Bergen zand rollen gestadig verder van zee af landwaarts in en bedekken reeds een groot deel van de voreen zeer zeker rijk begroeide pannen.*

De situatie is niet zonder dramatiek geschetst en er wordt niet geschroomd termen als 'maanlandschap' of 'zandwoestijn' te gebruiken. Bins trachtte met zijn artikel de publieke opinie te beïnvloeden. Als oplossing stelt hij, net als Koel, een duin-bebossing voor die blijvend is, terwijl helmbeplanting steeds opnieuw moet worden aangebracht.

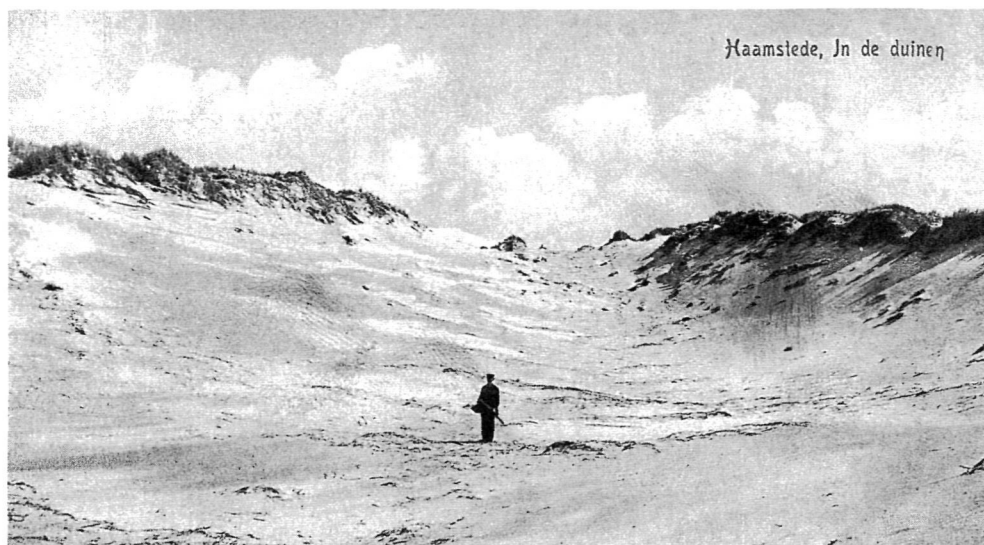
De eerste foto's uit de serie geven zicht op de beboste binnenduinrand. Achter Haamstede werd zand gehaald voor het ophogen van wegen en boerenerven in de verre omgeving. Het bedekken van de begroeide duinvalleien of -pannen wordt geïllustreerd met foto 3, waar te zien is dat stuivend zand de Zeepevallei inwaait. Overigens zouden we dat proces in hedendaagse rapporten tegen kunnen komen als 'de noodzakelijke verjonging van duinecosystemen'!

Voor ons interessant zijn de laatste vier foto's van het gebied, dat noch bij Bins (die wel twee foto's opnam), noch in het rapport

van Koel besproken wordt. Deze prentbriefkaarten zijn een primaire bron voor ons duinonderzoek. De diepe stuifvalleien dicht achter de zeereep maakten een grote indruk op bezoekers. Het uitstuifproces ging in veel van die valleien zo diep dat het middeleeuwse cultuurland soms aan de oppervlakte kwam. De onderwijzer-oudheidkundige J.A. Hubregtse verzamelde er tussen 1911 en 1940 een grote collectie aardewerscherven, munten en andere metaalresten. Tussen 1918 en 1942 is een groot deel van de duinen door de Dienst der Domeinen vastgelegd met helm en daarna met den. Juist de omgeving van de hier besproken kaarten 4, 5 en 6 bleef gespaard als een stuifduinenreservaat van 70 ha. De foto van het Suikergat geeft een 19e-eeuws beeld van een onbeheerde en afgekalfde zeereep.

Zeepevallei gezien vanuit de Domaniale duinen (3).

Grote stuifvallei in de Domaniale duinen (5).

Strand en zeereep bij het Suikergat (7).

Huidige situatie van het stuifduinenreservaat zuidwestelijk van de vuurtoren van Haamstede. Op de voorgrond de zandsuppletie van 1991/1992 die verdere afslag moet voorkomen.

Vanuit 'windgleuven' stooft veel zand naar binnen en begon de vorming van paraboolduinen. Soms lagen die gaten zo laag dat de zee in de buitenste valleien binnendrong. Een dergelijke kust noemt men tegenwoordig een *gekerfde zeereep*. De vastgestoken duindoortakken op de foto hadden de bedoeling de wind af te remmen en het zand vast te houden. In de 20e eeuw maakte Rijkswaterstaat van de zeereep overall een gesloten, beplante zandmuur. Deze afbeeldingen geven ons informatie die niet in de teksten voorkwam en waren aanleiding tot verder onderzoek van de toestand van de Schouwse duinkust in het verleden.

THE DUNES ON SCHOUWEN IN 1910

A set of seven picture postcards with an old man is used as a historical source. The photographs are giving us a view of the dunes on the island Schouwen-Duiveland (Zeeland) from the inner dune ridge to the primary coastal dune ridge with blow-out features.

NOTEN

- 1 In het Gemeentearchief Schouwen-Duiveland te Zierikzee bevinden zich enkele kaarten met Jan Bom. De volledige set mocht ik lenen van W.P. de Vrieze in Haamstede.
- 2 Algemeen Rijksarchief, Ministerie van Financiën, Domeinen 1869-1914, dossier 641, Rapport betreffende de duinen op het eiland Schouwen, gemaakt door J. Koel, Haarlem, juli 1910.

LITERATUUR

- BINS, F.F.G. (1911). De duinen van Schouwen. In: Buiten. Geïllustreerd Weekblad aan het Buitenleven gewijd, 4 maart 1911. Scheltema & Holkema's Boekhandel, Amsterdam.
- HAVEKATE, H.J. (1987-1993). De geschiedenis van de Nederlandse prentbriefkaart 1871-de periode vanaf 1946, (8 dln). Vereniging Documentatie Prentbriefkaarten, Oud-Zuilen.